

Wiesław Pięta

GENEZA I DZIAŁALNOŚĆ SPORTU AKADEMICKIEGO W CZĘSTOCHOWIE W LATACH 1945 — 1949

W Częstochowie — po powstaniu warszawskim — staraniem grona profesorów Szkoły Głównej Handlowej i Politechniki Warszawskiej zostały zorganizowane Kursy Akademickie. Wyzwolenie Częstochowy 16 stycznia 1945 r., spowodowało wyjście kursów z konspiracji i prowadzenie normalnej działalności, co zupełnie zmieniło życie organizacyjne i charakter Kursów. Powstała pierwsza organizacja studencka pod nazwą „Towarzystwo Bratniej Pomocy Studentów” (Bratniak).

Podczas posiedzenia Bratniej pomocy w marcu 1945 padła myśl powołania Akademickiego Związku Sportowego koła w Częstochowie. Powołano grupę inicjatywną, na czele której stanął Zbigniew Modliński¹. Inicjatywa ta spotkała się z aprobatą studentów Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, funkcjonującej czasowo w Częstochowie. Zwerbowano 103 członków zwyczajnych i 16 wspierających. W czasie walnego zebrania, które odbyło się 8 marca 1945 r. w mieszkaniu jednego z członków AZS przy ul. Waszyngtona 9, wybrano tymczasowy zarząd klubu w następującym składzie²: Prezes — Tadeusz Ujma³, wiceprezes Zbigniew Modliński, skarbnik — Józef Szmidla, sekretarz — Leszek Pelka, gospodarz — Halina Beyer. Powołano do życia 6 sekcji: koszykówki i siatkówki — Mieczysław Gordon⁴, pływackiej Stanisław Wiśniewski, lekkiej atletyki

¹ Kronika AZS-u, s.1.

² Tamże, s. 2.

³ Tadeusz Ujma, 1920 - 1980, działacz Polskiego Związku Piłki Koszykowej, pierwszy prezes AZS-u w Częstochowie.

⁴ Mieczysław Gordon, 1918 - 1983, doc. dr nauczyciel akademicki, wieloletni kierownik Studium Wychowania Fizycznego Politechniki Częstochowskiej, Kierownik pracowni Wychowania Fizycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, trener koszykówki zespołu AZS-u, który występował w II lidze, instruktor gimnastyki, Długoletni sekretarz AZS, zawodnik i kronikarz.

— Roman Muszyński i szachowej Jan Wilczyński. Poczynania akademików spotkały się z pełnym poparciem i zrozumieniem władz miasta Częstochowy między innymi dlatego, że był to pierwszy klub sportowy, który rozpoczął swą działalność sportową po wojnie (II-gim klubem był Kolejowy Klub Sportowy powstały 9 marca 1945)⁵. I tak: Miejski Ośrodek Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego udostępnił członkom AZS-u pływalnię przy ul. Sobieskiego 3, lekkoatletyczne bieżnię i skocznię na boisku przy ul. Pułaskiego 2, a to wszystko za symboliczną złotówkę.

Klub Victoria wypożyczył boiska do koszykówki i siatkówki oraz korty. Zakłady Włókiennicze „Stradom” plótno na uszycie strojów sportowych, natomiast drukarnia Nagłowskiego wykonała bezpłatnie deklaracje członkowskie i legitymacje klubowe; znaczne grono sympatyków wspierało finansowo klub⁶. W dniach 12-13 maja 1945 siatkarze SGH występowali pod nazwą Akademickiego Związku Sportowego; zdobyli tytuł mistrza Częstochowy. W finale pokonali Częstochowski Klub Sportowy 2:0 (15:12) (15:10) a opisujący to wydarzenie por. Roman Hoff wyróżnił w AZS-ie: Zabłockiego, Falkowskiego Wiśniewskiego⁷, ponadto barw bronili Gordon, Szmidla, Stępniewski, Chmurko. Zdobyć bezapelacyjnie mistrzostwa Częstochowy — i olbrzymie zainteresowanie studentek i studentów — przyczyniło się do zwołania Zebrania Delegatów kursów akademickich, SGH, Politechniki, Prawa i Medycyny, na którym zapadła jednogłośnie uchwała stworzenia formalnego AZS.

Powstały Akademicki Związek Sportowy przyjął strategię Centrali Akademickich Związków Sportowych⁸, która dała się streścić w hasłach „Z dala od rekordów, lecz najbliżej zdrowia” „Nie jednostkom lecz najszerszym masom sport służyć musi”⁹.

Zawodnicy i działacze odnosili się do swojej pracy sportowej z dużym optymizmem. Byli to studenci z roczników 1918, 1919, 1920 a więc 25-letni i starsi, których II wojna światowa pozbawiła możliwości uprawiania sportu. Zwiększyła się do 170 ilość członków AZS-u. Wśród młodzieży akademickiej przeprowadzono próby sprawnościowe, intensywne treningi koszykówki, siatków-

⁵ „Głos Narodu” z dnia 15. 03. 1945 r. nr 27.

⁶ Referat wygłoszony w czasie obchodów 25-lecia AZS-u przez mgr. Mieczysława Gordona w 1960 r.

⁷ „Głos Narodu” z dnia 13. 05. 1945, nr 75.

⁸ Kazimierz Obodyński, Sport i wychowanie fizyczne w środowisku akademickim, Warszawa 1985, s. 26 Centrala Polskich Akademickich Związków Sportowych w lipcu 1945 rozpoczęła w Krakowie swą działalność, której pierwszym przewodniczącym został Kazimierz Walter.

⁹ „Głos Narodu” z dnia 19. 10. 1945 r., nr 206.

ki, pływania i lekkiej atletyki. Trenujących systematycznie objęto badaniami lekarskimi. Uszyto stroje we własnym zakresie. AZS liczył 4 zespoły siatkówki męskiej, 2 zespoły siatkówki żeńskiej oraz 3 zespoły koszykówki. W meczu pokazowym w piłce wodnej azetesiacy ulegli reprezentacji Miejskiego Ośrodka WF i PO 4:1, jedyną bramkę zdobył Adamus¹⁰. W pierwszym po wojnie meczu na stadionie miejskim szczypiorniści AZS-u spotkali się z CKS-em 28 czerwca 1945 r. o godz. 16.30.¹¹ Oficjalna premiera miała miejsce w czasie Święta Sportu zorganizowanego 8 lipca.¹²

Siatkarki w składzie, M.Sołowianka, D.Jędrzejczyk, St.Frankówna, A.Tańska, J.Wyślicka i A.Kmiecikiewicz zdobyły I miejsce, także zakończył się sukcesem występ koszykarzy, którzy w finale pokonali CKS 33:31, najwięcej punktów dla AZS-u zdobyli: Wiśniewski i Zabłocki po 11, Ujma 8, Gordon 2 i Szulc 1. Ciężkie warunki pracy i nauki (studiowano wieczorowo) spowodowały życie się zespołów sportowych, których członkowie żyli w wielkiej przyjaźni.

Problemy obuwia sportowego czy czystości kostiumów na zawody nie stanowiły żadnego problemu dla klubu, gdyż każdy zawodnik we własnym zakresie należycie sprawę załatwiał. Prowadziłem rozmowy z byłymi zawodnikami i działaczami sprzed 50 lat i mogę stwierdzić, że wspominają dawne czasy z nutką sentymentu.

W czasie, kiedy życie akademickie coraz bardziej się stabilizowało a AZS rósł w siłę, na szczeblu władz miejskich decydowało się, czy Częstochowa będzie miastem akademickim czy też nie. Wymagania kierownictwa SGH i Politechniki to sprawa pomieszczeń — sal dydaktycznych oraz przydziału mieszkań dla profesorów dojeżdżających z Warszawy. Wymaganiom tym nie sprostały władze miasta. Niestety, po okresie egzaminów przyszedł okólnik, mocą którego uczelnie wyższe zostają przeniesione z Częstochowy do innych miejscowości, m.in. do Łodzi. Pozbawiło to Akademickiego Związku Sportowego racji bytu.¹³ W czasie wakacji prowadzono treningi w ilościach śladowych ale duża część członków wyjechała, by kontynuować studia, pozostałym udzielono zwolnień, wyróżniający się sportowo azetesiacy bronili barw innych częstochowskich klubów.¹⁴ (M.Gordon bronił barw CKS w koszykówce). W tak wytworzonym środowisku istniała potrzeba uruchomienia wyższej Uczelni. Istniały kontakty z rektorami, SGH, prof. dr. Jerzym Lothem i prof. dr. Edwardem Lipińskim na czele, które doprowadziły

¹⁰ „Głos Narodu” z dnia 27. 06. 1945 r., nr 111.

¹¹ „Głos Narodu” z dnia 28. 06. 1945 r., nr 112.

¹² Sportowiec nr 2, dodatek do „Głosu Narodu” z dnia 24. 07. 1945r., nr 133.

¹³ „Głos Narodu” z dnia 19. 10. 1945 r., nr 206.

¹⁴ Tamże.

do rozpoczęcia wykładów w Wyższej Szkole Administracyjno-Handlowej.¹⁵ Informację w środowisku sportowym przyjęto, zadowoleniem, siatkarze, koszykarze i pingpongiści wznowili treningi, wsparcie otrzymali od Bogdana Jastrzębskiego — prezesa Bratniej Pomocy Studentów. We władzach „Bratniaka” działali byli i obecni azetesiacy — bracia Jungowie i Mieczysław Hrehorow.

Występy akademików ograniczały się do spotkań towarzyskich ze Skrą, CKS, Rakowem. Treningi kolidowały z nauką więc w ogóle się nie odbywały. Początkowo siedzibą AZS-u był Dom Studencki przy ul. Waszyngtona, a dopiero później budynek przy ul. Dąbrowskiego 79.¹⁶ Środowisko studenckie wykazywało większą prężność, a to się wiązało z dopływem młodego rocznika. W czasie ferii zimowych Związek Bratniej pomocy wraz z AZS-em zorganizował w Szklarskiej Porębie kolonię narciarską. W maju 1946. roku zorganizowano kilkudniową wycieczkę w Tatry z udziałem 55 osób.¹⁷ W okresie wakacji studenci wypoczywali na koloniach zdrowotnych w Cieplicach, w budynku mieszkalnym udzielonym bezinteresownie przez Zdzisława Szulca studenta WSAH.¹⁸ Inicjatorem kolonii zdrowotnych był prof. Władysław Pol. Praca sportowa odbywała się w trudnych warunkach, gdyż łączono naukę z pracą zarobkową poszczególnych zawodników i działaczy.

Ponownie AZS zaistniał zorganizowaniem i uczestnictwem w Biegach Narodowych. Jako pierwszy do rozgrywek o Mistrzostwo Częstochowy zgłoszono tenisistów stołowych, których przydzielono do II grupy wraz z „Partyzantem”, „Ligą Morską”, „Stradomiem” i „Legionem”¹⁹, AZS otrzymał czas treningowy dla wszystkich działających sekcji w sali Gmachu Sportowego przy ul. Pułaskiego 2.²⁰ Azetesiacy byli gospodarzami otwartego turnieju szachowego o mistrzo-

¹⁵ Sprawozdanie z działalności WSAH za rok 1945/46, Częstochowa 1946, s. 6-1, Wyższa Szkoła Administracyjno-Handlowa — Prezydent Miasta dr T.J. Wolański otrzymał zgodę wiceministra Oświaty Władysława Bieńkowskiego na przeprowadzenie rejestracji kandydatów na studentów — wyższą uczelnię typu handlowego od połowy października 1945 r. Rejestrację przeprowadził dyrektor Liceum Handlowego przy ul. Garncarskiej 6/8. 20 listopada 1945 rozpoczęły się wykłady, które odbywały się codziennie w godz. 16.00 - 21.00. Uroczysta inauguracja nastąpiła 12 stycznia 1946 w Teatrze Miejskim w Częstochowie. Dyrektorem został dr Juliusz Braun.

¹⁶ Kronika s. 16.

¹⁷ WSAH. Sprawozdanie za rok 1945/46, Częstochowa 1946, s. 31.

¹⁸ Z kolonii skorzystało 41 osób. W czasie kolonii przemierzono łącznie 900 km, z czego 600 km wzdłuż i wszerz Karkonoszów oraz przyległych terenów. W tok wycieczek wpleciono cykl pogawędek historyczno-geograficznych.

¹⁹ „Głos Narodu” z dnia 16 listopada 1946 roku, nr 269.

²⁰ Sala przy ul. Pułaskiego 2 mieściła pełnowymiarowe boisko do siatkówki i koszykówki. AZS otrzymał czas treningowy we wtorki w godz. 16.00 — 17.30.

stwo WSAH pod protektoratem prof. Alfreda Czarnoty, który na początku turnieju rozegrał symultanę z trzydziestoma studentami.²¹

W nowym roku akademickim 1946/47 akademicy zgłosili koszykarzy doklasy „B”, którzy mieli za przeciwników „Skrę”, „Polską YMCE”, „Stradom”, „Wartę”, „Gnaszyn”, „Zryw”, Dom Kultury Raków; siatkarze wystąpili także w rozgrywkach klasy „B” i rywalizowali ze „Skrą”, „Wartą”, „Polską YMCA”, „Zrywem”, „Stradomem”, „DK Raków”, „HKS Żubr” i częstochowskim „Orlem”. Ponadto w lidze startowali pinpongiści. W czasie przerwy semestralnej na obozie narciarskim w Szklarskiej Porębie swoje umiejętności doskonalili biegacze i zjazdowcy. W końcu roku akademickiego zorganizowano ogólnie dostępne igryzyska międzywydziałowe w lekkiej atletyce oraz zawody pływackie.

Akademicki Związek Sportowy otrzymał statut ramowy Związków Sportowych Młodzieży Akademickiej, w oparciu o który zobowiązani byli opracować Statut częstochowskiego AZS-u i wraz ze stosownymi dokumentami wysłać do ZG AZS.²² Powołano grupę inicjatywną z Tadeuszem Bojanekiem i Mieczysławem Hrehorowem. W końcu roku przeprowadzono zebranie wyborcze na II kadencję.²³ Nowy zarząd ukonstytuował się w następującym składzie: Tadeusz Bojanek — prezes, Jerzy Lemański, Mieczysław Hrehorow i Mieczysław Jung — wiceprezesi, Zofia Jaskulska — sekretarz, Czesław Uflewski — skarbnik, Czesław Rudziński gospodarz. Władze uczelni dostrzegały pozytywną działalność AZS udzielając wsparcia. Przydzielono pomieszczenie dla działalności statutowej w byłych koszarach Zawady przy ul. Dąbrowskiego 79.²⁴ Treningi sekcji piłki ręcznej odbywały się w środy i piątki w godzinach 20.00 — 21.30, w Gmachu Sportu. W ówczesnych latach nie było dotacji finansowej, z centrali czy też od miasta Częstochowy, nie było dożywiania i stypendiów, brakowało środków na wyjazdy i opłatę kosztów sędziowskich, istniały także problemy ze sprzętem sportowym i kostiumami. Pierwszy sprzęt sportowy, otrzymany od Inspektoratu Kultury Fizycznej Miasta, to dysk i kula. Wiele sprzętu wykonano własnoręcznie — najszybszy stół do tenisa stołowego w powiecie częstochowskim zrobił, sympatyk i zawodnik AZS-u Piega, z zawodu stolarz.²⁵ Darowizny dotyczyły pilek, szachów, rakietek do tenisa stołowego. Swoją salę w pomieszczeniach Uczelni przy ul. Waszyngtona 62 mieli pingpongiści i reprezentacji szachów. Wobec tych

²¹ „Głos Narodu” z dnia 5 marca 1947, nr 54.

²² Statut uchwalono podczas XVI Zjazdu Delegatów AZS w październiku 1946 r.

²³ „Życie Częstochowy” z dnia 29 grudnia 1947, nr 181.

²⁴ W dawnych „Koszarach Zawady” dzisiaj mieści się Rektorat Politechniki.

²⁵ Informację otrzymałem (relacja ustna) od byłego zawodnika tenisa stołowego, Gwidona Zubickiego.

faktów zarząd ponownie zwrócił się z apelem do społeczeństwa o wsparcie finansowe. Działacze AZS-u zorganizowali 10 stycznia 1948 roku, w salonach hotelu „Polonia”, Reprezentacyjny Bal Akademicki, z którego dochód przeznaczono na świetlicę akademicką i sport.²⁶ Klubowi pomagano także ulicznymi zbiórkami. Pomimo znacznych kłopotów zgłoszono pingpongistów, siatkarzy, koszykarzy, szczypiornistów i pływaków do rozgrywek o Mistrzostwo Częstochowy. Reprezentacje AZS na wiosenne i jesienne biegi narodowe wyłoniono poprzez igrzyska wewnętrzzuczelniane, które potwierdziły sens organizacji imprez o charakterze rekreacyjno-sportowym.

14 marca 1948 roku w niedzielę odbyły się wybory na III kadencję.²⁷ Prezesem wybrano Mieczysława Hrehorowa,²⁸ wiceprezesami zostali: ds. organizacyjnych — Edward Zabielski, ds. finansowych — Waclaw Uflewski, ds. sportowych Konstanty Certowicz, skarbnikiem — Marian Bakula, sekretarzem — Alicja Słocińska, gospodarzem — Adam Miller, członkami zarządu: Tadeusz Bojanek kierownik sekcji piłki ręcznej, Józef Miecznik, Bogdan Jastrzębski i Mieczysław Jung, który jednocześnie pełnił funkcję kierownika sekcji pingpongowej; Jerzy Lompe był odpowiedzialny za sekcje szachową, Jerzy Ostrowski za boks, kierownikiem sekcji pływackiej był Wiesław Łuczkiwicz oraz Wiesław Łuczkiwicz i Adam Miller za sekcje szybowcową.²⁹ Zebranie zatwierdziło statut, a w nim barwy klubu — na białym tle złoty gryf, złota nazwa i złote obwódki.³⁰ Delegatem na XVIII Zjazd, który odbył się w Krakowie, był Mieczysław Jung.³¹ W tym czasie nastąpił dynamiczny rozwój sekcji sportowych, w ligach startowali siatkarze, koszykarze pingpongiści, zaś szczypiorniści w klasie A zajęli szóste miejsce, zaś w międzyczasie aktyw sportowy pracował przy urządzeniu boisk dla potrzeb sportu akademickiego (dzisiejsze boisko Politechniki), a azetesiak prof. WSAH Alfred Czarnota został po raz piąty szachowym mistrzem Częstochowy. W okresie sesji zaliczeniowej Prezydent Miasta Częstochowy otrzymał pismo z urzędu Wojewody Kieleckiego z zapytaniem, na jakiej podstawie prawnej działa na terenie Częstochowy AZS.³² Ówczesny Prezydent Miasta Częstochowy poinformował

²⁶ „Życie Częstochowy” z dnia 1995.

²⁷ „Życie Częstochowy” z dnia 18 marca 1948 r., nr 77.

²⁸ Mieczysław Hrehorow — repatriant, do Częstochowy przybył 7 września 1945 roku ze wschodu spod Lwowa absolwent Wyższej Szkoły Administracyjno-Handlowej, wielokrotny reprezentant AZS-u w siatkówce, twórca koła seniorów przy częstochowskim AZS-ie, członek Zarządu Środowiskowego w latach 80. i 90.

²⁹ Skład osobowy WSA-H na rok 1948/49 Częstochowa 1948, s. 8.

³⁰ „Życie Częstochowy” z dnia 30 marca 1948 r., nr 88.

³¹ „Życie Częstochowy” z dnia 11 kwietnia 1948 r., nr 99.

³² Archiwum Państwowe w Częstochowie, sygn. ZMCz — 272, karta 88.

Wojewodę Kieleckiego, że Akademicki Związek Sportowy w Częstochowie przesłał pismem nr 27/47 do Ministerstwa Oświaty dokumentację dotyczącą:

- 1) statutu klubu, zatwierdzony przez Radę Szkoły WSA-H,
- 2) ilości członków,
- 3) składu zarządu,
- 4) nazwiska kuratora — prof. Zdzisław Judycki,
- 5) adresu stowarzyszenia.

Do dnia dzisiejszego nie otrzymał żadnej odpowiedzi.³³

Po raz pierwszy „Azetesiacy” uczestniczyli w Akademickich Mistrzostwach Polski w siatkówce, które rozegrano w lipcu 1948 roku w Gliwicach. Historyczny występ doszedł do skutku dzięki pomocy finansowej władz rektorskich WSAH, gdyż zarząd AZS nie był w stanie wysłać swoich zawodników. Wynik sportowy miał znaczenie drugorzędne.³⁴

W AMP wystąpili w charakterystycznych białych kostiumach z białym gryfem w złotej obwódce na piersiach. W gronie AZS-u siatkarzy częstochowskich powitano jako „Klub Jasnogórski” z uwagi na kolor habitów ojców paulinów.³⁵ Barw AZS-u w mistrzostwach bronili: Mieczysław Hrehorow, Marian Bakula, Tadeusz Bojanek, Jerzy Lemański, Seweryn Plebanek, Zygmunt Siedlecki, Alfred Szmekel i Andrzej Zajęcki. W celu lepszego przygotowania do sezonu 1948/49 zwołano zebranie członków sekcji piłki ręcznej (siatkówki, koszykówki, szczypiorniaka) — ustalono treningi na własnym boisku przy ul. Waszyngtona.³⁶ We wtorki na zajęcia uczęszczali siatkarze i koszykarze, w środy siatkarki, w czwartki szczypiorniści a w piątki koszykarki — wszystkie treningi odbywały się w godz. 17.00 — 19.00. Praca zarządu była niezwykle trudna, wpływ ruchu studenckiego na sport akademicki był niewielki. Dopiero powstały Związek Akademickiej Młodzieży zwrócił uwagę na problemy kultury fizycznej. Początkowo organizacja ta sport i turystykę scedowała na AZS, ograniczając się do stawiania zarzutów m.in. niedostosowania się do realiów społeczno-politycznych.³⁷ Wobec tych problemów działacze AZS-u pracowali wytrwale, by poprawić wizerunek sportu w środowisku akademickim Częstochowy. W czasie obozu zorganizowa-

³³ Pismo Prezydenta Miasta Częstochowy z dnia 28 maja 1948 r.

³⁴ Na 13 startujących zdobyli 13. miejsce.

³⁵ Informacje te otrzymałem z relacji ustnej uczestnika AMP Mieczysława Hrehorowa.

³⁶ „Życie Częstochowy” z dnia 25 września 1948 r., nr 265.

³⁷ K. Obodyński, *Sport i wychowanie fizyczne w środowisku akademickim*, Warszawa 1985, s. 318.

nego przez ZG AZS w Wiselce k. Międzyzdrojów uprawnienia instruktorskie zdobyli: Krykówna w pływaniu, Szemel i Hrehorow w piłce ręcznej. Ponownie reaktywowano sekcję pływacką, zajęcia odbywały się na pływalni przy ul. Sobieskiego w poniedziałki, środy i piątki. Z początkiem nowego roku akademickiego zapisy do sekcji piłki ręcznej prowadzili T.Bojanek i J.Zabielski. W okresie jesienno-zimowym AZS-owi w gmachu sportowym przy ul. Pułaskiego udostępnił czas treningowy w środy, czwartki i piątki w godz. 20.00 — 21.30.

W grudniu r. 1948 w ramach pierwszego kroku bokserskiego zadebiutowali pięściarze AZS-u: Piekarski, Kozielski, Marciniak i Kunior, których trenerem był Strychalski.³⁸ W meczu szachowym azetesiacy pokonali reprezentację Szkoły Pracy Społecznej — Tur 7:1 i Gwardię 4:3. W obu meczach punkty zdobyli: Węgrzyn, Badora, Janowicz, Strzelecki, Mikiewicz, Dąbrowski, Sadowski, Lompe, Pindych i Treszczyński.³⁹

Zarząd AZS-u 8. 01. 1949, zorganizował w hotelu „Polonia” Akademicki Bal Sportowy, z którego dochód przeznaczono na zakup sprzętu sportowego. W tym czasie czołowi zawodnicy i działacze: Mieczysław Jung, Marian Siedlecki i Seweryn Plebanek zostali pierwszymi absolwentami WSA-H. Za działalność na rzecz rozwoju sportu akademickiego w środowisku częstochowskim w latach 1945-1949, ZG AZS przyznał złote i srebrne odznaki: Mieczysławowi Hrehorowowi, Mieczysławowi Jungowi, Tadeuszowi Bojankowi, Józefowi Miecznikowi, Edwardowi Zabielskiemu i Alicji Słocińskiej.⁴⁰

³⁸ „Życie Częstochowy” z dnia 10 grudnia 1948 r., nr 340.

³⁹ „Życie Częstochowy” z dnia 22 grudnia 1948 r., nr 345.

⁴⁰ „Życie Częstochowy” z dnia 4 kwietnia 1949 r., nr 92.